

GARSO MENO PRAKTIKOS MIESTO ERDVĖSE

Tautvydas Bajarkevičius

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Kūrybos verslo ir komunikacijos katedra,
Trakų g. 1-203, LT-03227 Vilnius, Lietuva
El. paštas: tautvydas.bajarkevicius@gmail.com

Įteikta 2013-10-11; priimta 2014-04-02

Straipsnyje analizuojamos garso meno praktikos, besiskleidžiančios viešosiose miesto erdvėse. Pristatoma garso peizažo sąvokos kilmė ir istorinis kontekstas, suteikęs pagrindą garso pasivaikščiavimo žanrui, audityviosios kultūros plėtojimuisi, kasdienio garso kaip potencialaus estetiškos patirties šaltinio statusui. Pasitelkiant konkrečius pavyzdžius, straipsnyje aptariami su urbanistiniu sąmoningumu susijusios garso meno praktikos bei jų principai. Šiuo aspektu aptariami įvairūs garso meno žanrai: fonografija (aplinkos įrašai), garso instaliacijos, meninės intervencijos, performatyvios ir kompleksinės meno praktikos.

Reikšminiai žodžiai: miestas, audityvioji kultūra, garso peizažas, garso pasivaikščiavimai, meninės intervencijos, garso instaliacija, garso skulptūra, bendruomeninės meno praktikos.

Įvadas

Pasak antropologo Edwardo T. Hallo, „Skirtingų kultūrų žmonės ne tik kalba skirtingomis kalbomis, bet, kas galbūt yra dar svarbiau, jie gyvena skirtinguose jutimų pasauliuose“ (Hall 1966: 14; Czegledy 2003). Šie jutimų pasauliai, kuriuose išsiskiria mūsų įpročiai, supdami mus nuo pat ankstyvos vaikystės, kasdienybės lygmenyje tarsi nereikalauja sąmoningos refleksijos. Ir vis dėlto būtent ji įgalina nekasdienį santykį su juslinėmis patirtimis. Tai ypač pasakytina apie menines praktikas ir kitokias kūrybiškas iniciatyvas, kuriose didžiausias dėmesys sutelkiamas į jautimus ir ieškoma unikalių būdų plėsti pojūčiais

suvokiamos aplinkos horizontą. Neretai idealiomis vietomis tokioms meninėms praktikoms tampa viešosios miestų erdvės. Jos suteikia naujų miesto erdvių patirčių, praplečia urbanistinį sąmoningumą, įgalina kasdieniškų įpročių refleksijai ir atveria nekasdienės estetiškos patirtis.

Vargu ar prasminga vieningą žmogaus pojūčių visumą skaidyti į atskirus segmentus. Vis dėlto tiek mūsų kasdienės patirtis, tiek ir kognityviosios psichologijos tyrinėjimai patvirtina akivaizdžią tiesą, kad šiuolaikinėje kultūroje iš visų pojūčių dominuojančiu galime neabejotinai laikyti regą. Tuo tarpu XX a. antrojoje pusėje garso menininkai bei akustinės aplinkos tyrinėtojai savo praktikomis ir teorinėmis išvalgomis

ypatingai susidomėjo klausa bei audityviniu suvokimu. Ilgainiui ši sritis atsiskleidė kaip kupina potencialių atradimų.

Garso mene¹ išsikristalizavo gausi įvairovė praktikų, savo pobūdžiu sujungiančių tam tikrą urbanistinį jautrumą, dėmesingumą viešųjų miesto erdvių savitumui ir klausa suvokiamų potyrių akcentavimą. Su šiomis praktikomis siejama „garso peizažo“ (angl. *soundscape*) sąvoka. Su jomis sietini ir keli garso meno žanrai: fonografija (aplinkos įrašai), garso pasivaikščiavimai, akustinė kartografija, meninės intervencijos, garso instaliacijos viešosiose erdvėse.

Pirmieji garso pasivaikščiavimai. Garso peizažo samprata

XX a. 7-ajame dešimtmetyje vienas iš garso meno pradininkų Maxas Neuhausas pradėjo praktikuoti garso pasivaikščiavimus miesto erdvėmis. Aprašydamas juos, menininkas įvardijo įtakas, paskatinusias jį ieškoti būdų, kuriais kasdieniškos prigimties garsus būtų galima suvokti kaip estetinę patirtį. XX a. garso meno istorijoje būta ne vieno bandymo įtraukti kasdienius garsus į estetinio (neretai – ir muzikinio) potyrio lauką. Savitais būdais dar amžiaus pradžioje tai darė kompozitorius, futuristas Luigi Russolo, vėliau – Edgaras Varèse, Johnas Cage'as. Luigi Russolo domėjosi industriniu, mechaninės prigimties garsu, Edgarui Varėsei buvo svarbūs elektroakustiniais būdais organizuoti konkretieji garsai, o Johnas Cage'as itin domėjosi paskirų, priežastiniais ryšiais nesusietų garsų tarpusavio sąskambiais, tad jam atrodė itin natūralus dėmesys kasdieniškam garso peizažui.

Pirminė Maxo Neuhauso intencija, kaip ir prieš tai minėtųjų kompozitorių kūrybos atvejais, buvo įkomponuoti kasdienius garsus į muzikines kompozicijas ir įkurdinti juos koncertų salėse. Tačiau menininką nustebino auditorijos reakcija – ji buvo nulemta ne tiek estetinio mėgavimosi pačiais garsais, kiek „skandalingo“ fakto, kad kasdieniniai garsai tampa muzikos dalimi. Tai paskatino jį žengti dar vieną žingsnį – išsivesti klausytojus pasivaikščiavimams miesto gatvėmis bei skverais po atviru dangumi (Neuhaus 1988).

Maxas Neuhausas savąjį garso pasivaikščiavimų praktiką pateikdavo skirtingomis formomis. Pasivaikščiavimų metu jis didžiosiomis raidėmis užrašydavo LISTEN (liet. „Klausyk“) ant kiekvieno iš pasivaikščiavimo dalyvių rankos. Kartais idėja įgaudavo „pasidaryk pats“ formą – menininkas yra sukūręs plakatą, vaizduojantį Brooklyno tiltą su tuo pačiu užrašu po juo. Ši kūrinio versija atspindi Maxo Neuhauso susižavėjimą eismo garsais, klausant jų po tiltais, ir siūlo klausytojams patiems atkreipti dėmesį į eismo garsyną. Kita kūrinio „pasidaryk pats“ versija – išsiuntinėti atvirukai su ta pačia vieno žodžio instrukcija, o gavėjai galėjo dėti juos į norimą vietą su ta pačia intencija – paskatinti klausytis tam tikroje erdvėje tvyrančio garso peizažo. Maxas Neuhausas išbandė ir garso pasivaikščiavimo kaip „nebylios“ paskaitos žanrą (Neuhaus 1988).

Miesto kultūros tyrinėtoja Jekaterina Lavrinec straipsnyje „Kelionės garso landšaftais: garso ekologijos pradmenys“ (Lavrinec 2008) pateikia glaustą garso ekologijos diskurso žemėlapi. Jame kaip vienas iš garso ekologijos pradininkų įvardytas Maxui Neuhausui įtaką daręs R. Murray Schaferis. Jo išplėtotą garso peizažo (angl. *soundscape*) sampratą tapo viena kertinių paradigmų įvairioms su garsu susijusioms meninėms praktikoms. 1977 m. R. Murray Schaferis parašė knygą „Garso peizažas. Mūsų garsinė aplinka ir pasaulio dermė“², kurioje gilinosi į gamtos, kaimo, miesto ir di-

¹ Garso menas (angl. *sound art*) yra tarpdisciplininė meno šaka, turinti specifinę raišką bei diskursą, tačiau kontekstualiai artimai susijusi su medijų menu, vizualiuoju menu ir šiuolaikine muzika. Terminas yra pakankamai naujas ir nenusistovėjęs. Juo apibrėžiamas meno praktikų laukas, į kurį patenka eksponuojami kūriniai, kuriuose dominuoja garso medija; performatyvūs kūriniai; eksperimentinės įvairios garso aspektus plėtojančios medijų meno ir šiuolaikinės muzikos formos. Išsamiau žr. Licht (2007).

² Orig. k. „The Soundscape. Our Sonic Environment and Tuning of the World“.

dmiesčio, postindustrinį garso peizažą, analizuojant įvairius garsinius fenomenus, pasitelkdamas literatūrinius siužetus, analizuodamas garso percepciją, morfologiją, simbolizmą (Murray Schafer 1977). Garso peizažas ilgainiui tapo kertine sąvoka, apibrėžiančia tam tikroje erdvėje tam tikru metu sklindančių garsų visumą (analogiškai vizualiajam peizažui). Ja dažnai naudojama ne tik specifiniame garso ekologijos kontekste (kuris buvo svarbus R. Murray Schaferiui), tačiau ir nusakant menines praktikas, kurios apima įvairių garsynų fiksavimą, dokumentavimą, percepciją ir kontekstualizavimą.

Fonografija. Aplinkos įrašai

Su garso peizažų samprata sietinas fonografijos žanras garso mene dažnai įvardijamas ir aplinkos įrašų (angl. *field recordings*) terminu. Kaip fotografija leidžia fiksuoti ir dokumentuoti vaizdą, taip ir fonografija (arba aplinkos įrašais) vadinamas garso dokumentavimas pasitelkus įrašą. Žinoma, tokiu atveju garsynai redukuojami iki tų, kuriuos gali atkurti garso aparatūra (dažniausiai – dviejų kanalų stereosistema). Vis dėlto pirminė tokių įrašų funkcija yra garso dokumentacija. Be to, aplinkos įrašai turi savybę tarsi perkelti garsynų erdvėlaikius iš autentiškos vietos, kurioje darytas įrašas, į erdvę, kurioje to įrašo klausomasi. Skirtingai nuo principo, kurį naudojo konkrečiosios muzikos (pranc. *musique concrète*) kūrėjai, paversdami kasdienių aplinkos garsų įrašus abstrakčiais neinstrumentinės kilmės muzikiniais tembrais, aplinkos įrašų atveju svarbūs kontekstai, aplinkybės ir kitos įrašo unikalumą bei specifiką atspindinčios detalės. Jų klausymasis yra savotiška psichogeografinė kelionė kinematografiškais garsų peizažais. Tiesa, kinematografiškumo efektą čia pavyksta sukurti vien akustinėmis priemonėmis ir pasitelkus klausytojų vaizduotę.

Aplinkos įrašų žanras pastaraisiais dešimtmėčiais plėtojosi itin intensyviai. Žvelgiant į jo kontekstą, galima pastebėti tendenciją, kad čia nemažai dėmesio skiriama natūraliosios gamtos

garsų įrašams: įvairių ekosistemų gyvūnijos garsams, gamtos stichijoms (vėjui, vandeniui) ar netgi povandeninio pasaulio garsams, įrašytiems pasitelkus hidrofoninius mikrofonus. Tačiau nemaža dalis aplinkos įrašais užsiimančių menininkų domisi ir urbanistiniais garsų peizažais, tampančiais konceptualia jų meninių praktikų ašimi. Jų praktikos įgauna įvairias formas – nuo tam tikrą abstrakčią atmosferą kuriančių garso koliažų, kurie virsta išbaigtais garso meno kūriniais ar eksperimentinio radijo laidomis, garso dienoraščių iki dar vienos garso pasivaikščiojimo formos, kuriai pasitelkiamos ausinės su jose skambančiais įvairių miesto erdvių įrašais.

Viena iš paminėtų išsiplėtojusių iniciatyvų, internetinių platformų, egzistuojančių ir internetinio bei FM bangomis transliuojančio radijo pavidalu, yra *Framework*³. Tai internetu prieinamas specifinio žanro radijo laidų archyvas. Laidos yra transliuojamos 5-iose radijo stotyse, pasitelkiant tradicinį radijo eterį. Anot platformos įkūrėjų, *Framework* platforma skirta aplinkos įrašams ir jų kompoziciniam panaudojimui. Ji pradėjo savo veiklą besiformuojant naujai menininkų, besidominčių „surastu garsu“ (angl. *found sound*), bendruomenei. Dėl interneto bendruomenė tapo pasauline. <...> *Framework* siekia pristatyti ne tik didžiulę pasaulio garsinės aplinkos įvairovę, bet ir skirtingas menininkų, besirenkančių šias aplinkas kaip savo darbų garsinius šaltinius, praktikas“⁴. Didžiuliame *Framework* laidų archyve iš tiesų galima rasti pačių įvairiausių aplinkos įrašais paremtų kūrinių pavyzdžių: nuo visiškai neapdorotų garsinių dokumentacijų iki keliasluoksnių garso įrašų koliažų; nuo garso reportažų iš laukinės gamtos iki kelionių didmiesčių gatvėmis. Čia yra puiki galimybė susipažinti su visa įvairove garso meno pasaulyje pripažintais ar mažiau žinomais menininkais, besirenkančiais vienokias ar kitokias aplinkos

³ <http://www.frameworkradio.net/> [žiūrėta 2013 m. gegužės 20 d.].

⁴ <http://www.frameworkradio.net/info/> [žiūrėta 2013 m. gegužės 20 d.].

įrašų meno strategijas. Nepaisant jų skirtumų, visose jose juntamas kinematografiškumo, kurį sukuria klausytojų vizualizuojami akustiniai pasauliai, efektas.

Vienas iš projektų, transliuotų *Framework* platformoje ir skirtų urbanistiniams garso peizažams, buvo garso menininko Jasono Kahno kūrinių serija „Unheard Cities“ (liet. „Negirdėti miestai“; *Framework* platformoje pristatomos serijos „Unheard Kyoto“ ir „Unheard Tokyo“)⁵. Projekto sumanymas ir jo diktuojama struktūra gana paprasta – menininkas keletui savo pašnekovų užduoda klausimą: „Koks yra jūsų mėgiamiausias garsas ar garsų kuriama atmosfera jūsų mieste?“⁶. Įrašė girdime pašnekovų balsus ir atsakymus jų gimtąja kalba. Menininkui svarbus ir pašnekovų balsas, sukuriantis savotišką intymų dialogą tarp jų ir jų nusakomo miesto bei jo garsų. Pasak menininko, didmiesčių gyventojams atsakyti į šį klausimą ne taip lengva, kadangi didžioji dalis garsų didmiesčiuose dažnai suvokiami kaip triukšmas. Gavęs atsakymus, menininkas išsiruošia į pašnekovų nusakytų garsynų paieškas, pakeliui aptikdamas kitus įdomius garso peizažus. Pasak menininko: „Ieškodamas šių garsų, pažįstu miestą savo pašnekovų ausimis, jų balsams vedant mane per plačias miesto erdves ir kviečiant į asmenišką vietas. Pakeliui į šias vietas aptinku kitas, kuriose randu savo paties mėgiamiausius garsus, kurios atveria vidinę miesto sanklodą, atskleidžiančią socialinę miesto erdvę“. Jasonas Kahnas teigia, kad kelionės šiais miesto garsynais ryškiai atskleidžia miestų garso peizažų specifiką: pavyzdžiui, lyginant Tokiją ir Kyoto, aiškiai juntamas Tokijo urbanistinio garsyno intensyvumas ir unikalus mažiau urbanizacijos palytėto ir daugiau tradicijų išlaikiusio Kyoto garso peizažai. Klausant šios serijos – apie valandą trunkančių serijos kūrinių – atsiveria galimybė pasinerti į tolimų miestų garsynus,

kurie tampa ir savotišku Jasono Kahno pašnekovų portretu ar jų laišku klausytojui.

Miesto garsynų naratyvai

Aplinkos įrašai kai kuriose meninėse praktikoje ypač paveikiai dera su minėtoju garso pasivaikščiojimų žanru. Viena iš žymiausių tokio žanro kūrėjų yra Janet Cardiff⁷. Jos garso pasivaikščiojimai primena garso gidą. Klausytojui duodamos ausinės ir garso įrašą grojantis įrenginys (CD grotuvas, mp3 grotuvas ar pan.). Jis girdi garsus, įrašytus toje pačioje vietoje, kurioje ir judama klausant įrašo. Tiesa, jie kiek modifikuoti, į juos kartais įsiterpia muzikos melodija, aidi žmonių balsai, atsiranda menami garsai, kurių realiaame tos vietos garso peizaže nebėra (ir galbūt niekada nebuvo). Šis garsinis naratyvas skamba kartu su žodiniu – pasivaikščiojimo įrašė skamba menininkės balsas, diktuojantis instrukcijas (kur ir koku tempu eiti, kur stabtelėti, į ką atkreipti dėmesį) bei pasakojantis fiktyvią ir literatūrišką istoriją. Istorijos dažniausiai fragmentiškos, neretai turinčios intriguojantį ir emociškai įtraukiantį detektyvo atspalvį. Maršrutai gana įvairūs, tačiau dažnai jie plėtojasi viešosiose miesto erdvėse. Šiuose garso pasivaikščiojimuose itin svarbus hipnotiškas aspektas, kai riba tarp menamojo, fiktyvaus ir tikro, realiai egzistuojančio fizinėje miesto erdvėje tampa beveik neapčiuopiama. Tokį efektą įgalina įtaigūs garsų dokumentiškumas ir jį persmelkiantis tekstu bei dirbtiniais garso peizažais perteikiamas naratyvas.

Savitą garso pasivaikščiojimų versiją plėtoja viena iš garso meno pradininkių Christina Kubisch. Savo projekte „Electrical Walks“⁸ (liet. „Elektriniai pasivaikščiojimai“) menininkė domisi technologijomis ir tais jų aspektais, kurie nėra tiesiogiai prieinami mūsų jauslams,

⁵ Pirmosios kūrinių serijos dalies „Unheard Kyoto“ galima išgirsti: <http://www.frameworkradio.net/2013/03/411-2013-03-10/>.

⁶ <http://www.frameworkradio.net/2013/03/411-2013-03-10/>.

⁷ Informacija apie menininkę internete: <http://www.cardiffmiller.com/>.

⁸ Dokumentacija internete: „An introduction to Christina Kubisch's “Electrical Walks” series of works“ <http://vimeo.com/54846163>.

tačiau egzistuoja visai šalia, paraleliniame pasaulyje, ir gyvena intensyvią savąją gyvenimą. Christina Kubisch sukonstravo į dideles, ausį apgaubiančias ausines telpančius įtaisus, leidžiančius aptikti įvairių prietaisų skleidžiamus elektromagnetinio pobūdžio signalus ir išgarsinti juos iki žmogaus ausiai girdimo lygmens. Taip atkreipiamas dėmesys į faktą, kad mūsų erdvės yra nuolat persmelktos elektromagnetinių bangų bei kitokio pobūdžio negirdimų ir neregimų signalų. „Elektrinių pasivaikščiojimų“ metu klausytojai patenka į šį paralelinį pasaulį, yra skatinami vaikščioti įvairiomis viešosiomis miesto erdvėmis ir ilgiau stabtelėti ties įvairiais juose esančiais įtaisais. Ausinėse girdimi garsai primena sintetinius dažnius, ritmiškus pasažus, baltą triukšmą primenantį šurmų ir kitokius garsus. Christina Kubisch projektą pristatė įvairiuose miestuose (projektas prasidėjo Kiolne 2004 m., vėliau buvo pristatytas Londone, Berlyne, Karlsruhe medijų meno muziejuje ZKM, Niujorke, Rygoje, Taline ir kt.), kiekviename iš jų pasiūlydama ir garso pasivaikščiojimui skirtą žemėlapi, sudarytą pagal pačios menininkės iš anksto atliktą tyrimą.

Miestas turi savo topologiją, įvaizdžius ir simbolius. Kai kurios aplinkos įrašais paremtos meninės praktikos, beveik visada psichogeografiškos, domisi ir tam tikra miesto įvaizdžių simbolika. Garso menininkės, eksperimentinio radijo kūrėjos Jodi Rose projektas „Singing Bridges“⁹ (liet. „Dainuojantys tiltai“) skirtas įrašams garsų, kuriuos skleidžia kabantys tiltai ir jų monumentalios konstrukcijos. Šio daugelį metų trunkančio ir niekada nesibaigiančio projekto metu Jodi Rose kaupia „dainuojančių tiltų“ garsų archyvą, kartais įgaunantį ir muzikos pavidalą (jos pačios ar bendradarbiaujančių menininkų dėka). Tačiau menininkei už patį rezultatą ne mažiau svarbus pats performatyvus veiksmas – tiltą paversti instrumentu, ar, jos pačios žodžiais tariant, „garso skulptūra“¹⁰,

turinčia tam tikrą ikonografinę prasmę. Tiltai jungia krantus ir miestui yra gyvybiškai svarbūs, susisiekimą užtikrinantys statiniai. Jų konstrukcijos, nors ir akivaizdžiai monumentalios, tam tikra prasme kartu yra trapios, „kabančios“ vos ant kelių atramų. Kabančiųjų tiltų sijos meninkei primena telekomunikacijos tinklą, įgalinantį globalią komunikaciją. Dėl kontaktinių mikrofonų jos staiga atgyja ir ima rezonuoti. Ši metafora yra iškalinga ir turint omenyje medijų meno bei kultūros kontekstą, kuriame veikia menininkė ir kurio diskursu naudojasi artikuliudama savąsias menines strategijas.

Garso instaliacijos viešosiose erdvėse

Be performatyvių, aktyvaus klausytojų įsitraukimo reikalaujančių meninių praktikų, vienaip ar kitaip sužadinančių jautrumą miestų garso peizažams, esama ir kitokių žanrų. Vienas iš jų, žinoma, yra garso skulptūros bei instaliacijos. Tačiau dėl miestų bei didmiesčio garso peizažų, kurie, kaip jau aptarėme, paprastai ir be jokių papildomų intervencijų būna gana sodrūs ir ne visada malonūs, garso instaliacijoms iškyla specifinių reikalavimų. Garsas yra gana taki ir skvarbi medija, tad, siekiant subtiliai įsiterpti į viešąsias miesto erdves, būtinas tam tikras garso ekologijos kontekstui artimas jautrumas. Dėl to garso instaliacijoms gana dažnai pasirenkamos nuo intensyvaus miesto gyvenimo kiek nutolusios, autonomiškos zonos (parkai, alėjos ir kt.), ieškoma subtilių meninių sprendimų.

Idealus tokių subtilių intervencijų į viešąją miesto erdvę pavyzdys yra britų menininkų dueto „Liminal“, kurį sudaro architektė Frances Crow ir garso menininkas bei kompozitorius Davidas Prioras, instaliacija „Organ of Corti“ (liet. „Corti organas“; instaliacija pavadinta klausos percepcijos organo, esančio vidinėje ausies dalyje, vardu). Šios garso instaliacijos idėja, turint omenyje žanrą, gana paradoksali – instaliacija neskleidžia jokių papildomų garsų, bet sukuria savitą akustinę atmosferą panaudodama tuos garsus, kurie natūraliai sklinda instaliacijos erdvėje ir aplink ją. Instaliacijai sukurti

⁹ Projekto puslapis internete: <http://www.singingbridges.net/>.

¹⁰ Iš projekto pristatymo: <http://www.singingbridges.net/about/index.html>.

menininkai naudojo specialią akustinę technologiją – tuščiavidurius garso kristalo vamzdelius, turinčius savybę slopinti ar išryškinti tam tikrų dažnių garsus. Iš šių eilėmis surikiuotų vamzdelių suformuojamas stačiakampis, į kurio vidų kviečiami klausytojai. Apibūdindami akustiniu požiūriu minimalistinę kūrinių stiliistiką, menininkai pasitelkia ekologijos diskursui artimą perdirbimo ar pakartotinio naudojimo (angl. *recycling*) sąvoką. Pristatydami instaliacijos idėją, jie teigia: „Pakartotinai panaudodami perteklinius mus supančios aplinkos garsus, siekiame permąstyti išankstines nuostatas apie tai, kas turėtų sudaryti muzikinį kūrinių prie garso peizažo, nieko papildomo nepridėdami; vietoj to pasiūlome naujus būdus klausytis to, kas jame jau yra. Šis instrumentas rematerializuoja mūsų garso patirtis, pakviesdamas „klausytis savęs pačių besiklausančių“¹¹. Greta subtilių akustinių aspektų, techniškai realizuotų bendradarbiaujant su tikslųjų mokslų atstovais, ši garso instaliacija pasižymi ir vizualiu grakštumu bei plastika, neatsiejama nuo kūrinių teikiamos estetiškos patirties. Kitas instaliacijos privalumas yra tas, kad ji eksponuojama miesto erdvėje, kur gali būti aptikta ir visiškai atsitiktinių lankytojų.

Bendruomeninės garso meno praktikos miesto erdvėse

Meninių intervencijų į miesto kasdienybės ritmą būta ir Lietuvos garso meno kontekste. 2006 m. PB8 meniniu pseudonimu žinomas garso menininkas Andrius Rugys įgyvendino kolektyvine kolaboracija paremtą projektą „Troleibusas Nr. 0“. Specialiai šiam projektui buvo sukurtas troleibuso maršrutas, apimančias tris miesto zonas: aktyviąją (darbo zona), pasyviąją (poilsio zona, gyvenamieji rajonai) ir „nesamą“ (retai apgyvendintos užmiesčio zonos). Andrius Rugys surinko gausų garso takelių archyvą iš jų vienaip ar kitaip veikusių kompozitorių, muzikos prodiuserių bei garso

menininkų ir suskirstė jį į tris grupes – aktyviajai troleibuso maršruto zonai skirdamas intensyvesnius garso takelius, pasyviajai – ramesnius, o užmiesčio zonai – įsiklausymą skatinančius garsus. Kelionės troleibusu metu menininkas „miksavo“ šiuos garso takelius, grodamas juos gyvai¹². Žinoma, dauguma maršruto dalyvių iš anksto žinojo apie projektą, tačiau, kadangi troleibusas stėjo įprastose stotelėse, į jį įlipdavo ir visiškai atsitiktinių pakeleivių. Projektas ne tik atitinka kolaboracinio garso meno projekto kriterijus ir meninės intervencijos į kasdienišką miesto gyvenimo formą; estetiniu požiūriu jį puikiai apibūdina teoretiko Nicolo Bourriaudo suformuluota reliacinės estetikos samprata, akcentuojanti socialinę interakciją bei bendruomeninę meninės praktikos patirtį, įgyjamą dėl tam tikros situacijos (Bourriaud 2002).

Greta paskirų projektų, meninių praktikų, garso instaliacijų ir meninių intervencijų, skirtų urbanistiniams garso peizažams, esama ir visus šiuos žanrus jungiančių festivalių. Paminėtinas tarptautinis garsui, miestui ir architektūrai skirtas festivalis „Tuned City“, kaip tęstinis projektas prasidėjęs 2008 m. Berlyne, vėliau 2011 m. vykęs Niurnberge, 2010–2011 m. Taline, 2013 m. Briuselyje¹³. Jis įdomus tuo, kad apima simpoziumo ir konferencijos formą. Joms dažnai pasirenkamos neįprastos miesto erdvės, apleisti pastatai, savą architektūrinę specifiką turintys statiniai. Konferencijų metu paprastai išsiskleidžia platus problematikos, kuriai skirtas festivalis, diskursyvinis laukas: akustinė miesto kartografija, įvairios garso meno ir šiuolaikinės muzikos praktikos bei konkretūs projektai, garso meno edukacija, garso ir architektūros bei urbanistikos santykis, viešosios erdvės samprata meniniame kontekste ir kt. Kitas festivalio

¹¹ Instaliacijos pristatymas internete: <http://www.liminal.org.uk/organ-of-corti/>.

¹² Projekto pristatymas internete: *PB8 įgarsintas Troleibusas Nr. 0 kviečia į kelionę Vilniaus erdvėmis ir joms dedikuotu kolektyviniu garso takeliu* [žiūrėta 2013 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.balsas.cc/pb8-igarsintas-troleibusas-nr-0-kviecia-i-kelione-vilniaus-erdvemis-ir-joms-dedikuotu-kolektyviniu-garso-takeliu/>.

¹³ Festivalio puslapis internete: <http://www.tunedcity.net/>.

programos segmentas – kūrybinės dirbtuvės, kuriose įgyvendinamos bendruomeninės meno praktikos: pradedant eksperimentiniu radiju, baigiant „pasidaryk pats“ principu konstruojamomis technologijomis. Festivalio meninėje programoje gausu į miesto erdves ir unikalią architektūrą įsiterpiančių garso instaliacijų, performansų, koncertų. Festivalio forma tokiems meniniams reiškiniams suteikia ypatingo intensyvumo ir suburia tarptautinę tokias menines praktikas plėtojančių menininkų bei teoretikų bendruomenę. Miestas kelioms dienoms virsta eksperimentų, klajonių, kūrybiškų impulsų ir sąmoningo susitelkimo į audityviąją kultūrą oaze¹⁴.

Išvados

Atidumo kasdieniškiems garsams bei akustiniams potyriams kultūra ėmė plėtotis tuomet, kai juose imta ieškoti estetišnės patirties galimybių ir juslinio pasaulio praturtinimo šaltinio. Maxui Neuhausui ėmus organizuoti garso pasivaikščiojimus, R. Murray Schaferiui suformulavus garso peizažo sąvoką, pripažintiems kompozitoriams ėmus domėtis kasdieniškais garsais, ėmė kryptingai formuotis kontekstas, palankus vėlesnėms tokio pobūdžio meninėms praktikoms. Miestas, kaip civilizacijos ir kultūros epicentras, su savo urbanistinėmis charakteristikomis ir viešosiomis erdvėmis tapo potencialia garso peizažų estetišnės patirties vieta.

Ypač didelį vaidmenį estetiniam garso peizažų suvokimui suvaidino šiuo metu itin išsiplėtojusios fonografijos praktikos, kurios aplinkos įrašus pavertė unikalėmis, įtraukiančiomis kinematografiškomis patirtimis, perteikiančiomis vietų atmosferą, charakterį ir įvairių akustinių aplinkų niuansus.

Jungdami aplinkos įrašų, garso pasivaikščiojimų žanrus ir integruodami kitokias performatyvias menines praktikas, atverdami paralelinius akustinius pasaulius (elektroninių prietaisų

skleidžiamų bangų ir pan.), menininkai siūlo klausytojams aktyviai įsitraukti į naujų naratyvų atradimą kasdieninėse erdvėse bei akustinėmis priemonėmis kuria savitą miesto ikonografiją.

Dėl takaus ir skvarbaus garso medijos pobūdžio ir dažnai intensyvaus natūralaus miesto garsyno menininkai ieško subtilių būdų įsiterpti į urbanistinį garso peizažą garso instaliacijomis bei skulptūromis. Neretai gana minimalistinių akustinių efektą tokiais atvejais papildoma išraiškia objektų vizualinė plastika.

Miesto erdvėse besiskleidžiančios meninės praktikos, skirtos akustinių patirčių plėtočiai, neretai įgauna bendruomeninį ir kompleksiską pobūdį, sujungiantį įvairius garso meno žanrus bei menines strategijas.

Literatūra

An introduction to Christina Kubisch's "Electrical Walks" series of works [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://vimeo.com/54846163>

Bajarkevičius, T. 2011. *Garsas, architektūra ir miestas festivalyje „Tuned City“ Taline* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.artnews.lt/svetur-garsas-architektura-ir-miestas-festivalyje-tuned-city-taline-12157>

Bourriaud, N. 2002. *Relational Aesthetics*. Dijon: Les press du réel.

Cardiff, J. [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cardiffmiller.com>

Czegledy, N. 2003. Sensing space, in R. Šmite, R. Šmits (Eds.). *Acoustic space. Media architecture*. Riga: RIXC.

Framework Radio [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.frameworkradio.net/>

Hall, E. T. 1966. *The hidden dimension*. New York, Garden City: Doubleday.

Kahn, J. 2013. *Unheard Kyoto / Framework Radio* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.frameworkradio.net/2013/03/411-2013-03-10/>

¹⁴ Plačiau apie festivalį Taline žr. Bajarkevičius (2011).

Lavrinec, J. 2008. *Kelionės garso landšaftais: garso ekologijos pradmenys* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.balsas.cc/wp-content/uploads/mediju_ekologija_balsascc_200808.pdf

Licht, A. 2007. *Sound art. Beyond music, between categories*. New York: Rizzoli.

Murray Schafer, R. 1977. *The soundscape. Our sonic environment and tuning of the world*. Rochester: Destiny Books.

Neuhaus, M. 1988. *LISTEN* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.max-neuhaus.info/soundworks/vectors/walks/LISTEN/>

Organ of Corti [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.liminal.org.uk/organ-of-corti>

PB8 įgarsintas Troleibusas Nr. 0 kviečia į kelionę Vilniaus erdvėmis ir joms dedikuotu kolektyviniu garso takeliu [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.balsas.cc/pb8-igarsintas-troleibusas-nr-0-kviecia-i-kelione-vilniaus-erdvemis-ir-joms-dedikuotu-kolektyviniu-garso-takeliu/>

Singing Bridges [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.singingbridges.net/>

Tuned City [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.tunedcity.net/>

SOUND ART PRACTICES IN CITY SPACES

Tautvydas Bajarkevičius

The paper is devoted to the analysis of sound art practices that take place in city spaces. The notion of soundscape is presented in its historical context, which was significant as a basis for the genre of audio walks, development of auditive culture and the status of everyday sound as a potential subject for an aesthetic experience. The article describes principles of sound art practices that are related to an urban awareness by presenting particular cases. From this perspective, various genres of sound art are presented: phonography (field recordings), sound installations, artistic interventions, performative and complex art practices.

Keywords: city, auditive culture, soundscape, audio walks, artistic interventions, sound installation, sound sculpture, collective art practices.